

LAPIS
JÓZSEF

HAGYMA ÉS ZSÍR

– Zsírod, hagymád van?

Nagymamám kicsi konyhájában ülünk. Sparhelt, dikó, konyhaszekrény, asztal, két szék. Egy régi tévékészülék. Itt él, itt is alszik, a házat csak ritkán nyitja ki. Régebben, gyerekkoromban mi aludtunk ott – ahol már mindegyik szoba tisztaszoba.

Advent utolsó hétvégéje, Debrecenből utazom haza a szüleimhez Sárospatakra, és mivel Szerencsen át kell szállnom, meglátogatom az itt élő nagymamám. Késő délután szálllok le a vonatról, a terv az, hogy egy órát töltök vele, és még elérem az utolsó csatlakozást hazafelé. Ond falu a városhoz tartozik, de jó fél óra gyaloglásra a vasútállomásról. Beépítetlen, sötét mezőn járok, sietek, gyenge közvilágításban, át a faluba, végig az Ady Endre utcán. Minden csöndes. Ahogy a kopott, zöld vaske-
rítésnél megállok, nem látok világot az ablakban. A kapu csukva. Átmászom a kerítésen (kutya, liba nincs, ami jelezne), és kopogok. Nagymamám fekszik a dunyha alatt, a tévéje halványan világít, de annál erősebben szól. Minden látok a verandáról. Még fenn van, de bezárkózott, és nagyothall. Erősebben zörgetek, ezúttal nem az ajtón, hanem az ágya fölötti pici ablakon. Fölneszel, kászálódik, nyit. Örül. Hozzá még bármikor be lehet állítani előzetes egyeztetés nélkül – hozzám, sajnos, már nem –, és mindig várja a vendéget.

Épp mára már nem várta. Így ételt sem tud elém rakni este nyolc körül. Legfőképp emiatt sopánkodik.

– Van zsírod? Van hagymád? – jut eszembe a mentő ötlet.

Akad. Gyorsan megoldottuk tehát a vacsorát, később is sokat emlegeti ezt a jól sikerült kérdést. Még valamilyen savanykás bor is kerül mellé.

A szeretethimnuszt hoztam neki merített papíron Debrecenből (sosem mulasztotta el mondani, ha hallgatta a rádiós közvetítést a nagytemplomi istentiszteletről), Pál apostol nevezetes korinthusi levélrészletét. Vagy a 23. zsoltárt? Már, bevallom, nem emlékszem, de a papír hamar fölkerül a konyhaasztal fölé a falra. Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm.

Halál, hol a te árnyéknak völgye? Talán itt, éppen ebben a halovány fényű éjszakai konyhaszobában, ahol ő mesél. Engem biztosan megszúrta a halál fullánkja. Nagymamám a nyolcvanas éveinek derekán járt már akkor, s egyre inkább kihasználtam minden alkalmat arra, hogy megismerjem őt, s göröngyös életét. Horthy rendszerében volt gyerek. Simán, az abaúji falusi iskolában minden reggel elmondták tanítás előtt közösen Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna győztes pályaművét, az ún. Magyar Hiszekegyet: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában: Hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában! Ámen.” A trianoni határokon túl kétszer járt életében. Egy ízben elvonatozott fiával – édesapámmal – Szabadkára, és

farmert is vásároltak. „Szép város. Olyan, mint Patak” – hallottam tőle én is. De előbb még Kolozsváron is volt. Igaz, semmit sem látott belőle a marhavagonból, amelybe belezsúfolták sokadmagával, hogy elvigyék a háború után, ahogy mondták, „egy kis munkára”. Három év lett belőle.

Áll a kútnál a fiatal lány, több mint serdülő, de még nem asszonykorú. Engedi a vizet, és a falu legszebb fiúja, több évvel idősebb nála, néhány méterrel arrébb mosolyog rá. A lány pirulva fordul el. A fiú kinézi magának a feleségnek való, dolgos lányt, vár, és amikor már lehet, el is veszi. Nagymamám csak ekkor hiszi el, hogy tényleg igaz. Övé a szerelem. „Olyan szépen beszélt velem az a fiú. Azt vettem észre.” A fiatal házasokat egyszerre hurcolják el a Donyec-medencébe, de nem egyszerre térnek vissza. A férj egyáltalán nem tér vissza, másfél év után temeti maga alá a bánya. Nagymamám még egyszer ennyi időt tölt ott, mire hazatérhet. Hazaengedik, hazaszállítják. Hozza magával tüdejében az idegen molekulákat. Hogy hazajön, azt még kevésbé hiszi el, mint a szerelmet.

Füves legelőkön nyugtat engem, és csendes vizek felé terelget. Advent utolsó hétvégén akkor ott jártunk közösen a halál árnyékának völgyében, a Donyec folyó medencéjében, nagymamám elbeszélésében, aki úgy mondta el mindezt, emlékezve, röviden, mint valamit, ami már a múlt része, ami már nem szúr. Nem sajnó. Ám a fullánk mindvégig ott maradt, mindössze megtanulta, hogy ne nagyon vakargassa a sebet. Egyszer azt mondta, ha tudná, hol nyugszik a férje, öregasszonyként is gyalog elmenne a sírjához. Nagy tervem volt, hogy felkutatom a sírt, és szerzek róla egy fényképet – a nyughelyig és a névtelenül elhurcoltak emlékművéig eljutottam, s már épp fölvettem a kapcsolatot a világhálón keresztül egy fiatal ukrán lakossal a környékről, kérve tőle egy fotó készítését, amikor jött a hír, hogy 91 éves korában nagymamám elindult első férje után.

A második férjet – a nagypapámat – úgy kerítették, úgy mutatták be neki a hazatérése után. Nem volt már az a kelendő fiatal lány, csontjaiba beleették magukat az ukrán telek. Nagypapám jött, köszönt, és azt mondta a családnak: „Nincs nekem semmim, csak két dolgos kezem.” Tiszteletben és becsületben éltek együtt hosszú évtizedekig, és két fiú született frigyükből. Mindkettő nagymamám előtt távozott el, férjein és gyermekein kívül testvérét is eltemette. Ejtőernyős volt a világháborúban, s első bevetésekor aknára érkezett. Semmi sem maradt belőle. „Megesszük reggelire az oroszokat” – mondta.

Az időm hamar eltelik nála. A zsiros kenyér és a hagyma is elfogyott már. A borospohár kiürült. Indulnom kell a vonathoz, megyek újra végig a falu utcáján, rá a sötét mezőre, a főútra, be a városba. Megyek monotonon, zakatolok üresen, habos szívvel. Adventi látogatásom sokat emlegeti még nagymamám, megismételni talán csak egyszer sikerült – ha egyáltalán. Nagymamám úgy sír, ahogyan muszáj. Telített a jajjal, a gyásszal, de a fájdalom

feloldódott a távolságban, az átkapált napokban, a megőrölt években, elsimult az élet prése alatt, belepárolgott a bagóért eladott kárpótlási jegybe, átszíneződött a dedunokák szemén, beletört az imádságos könyv feketéjébe.

Volt egy asszony. Éhes volt. Mindig. Satnya növények termettek az út szélén, ő fölszedett és a ruhája alá gyűrt néhány gyökeret. A motozások észrevették. Kirázták a ruhájából a zöldséget. Nagyon megverték azt az asszonyt.

Kitaláltam egyszer, kevésbé hóbortból, mint őszinte eltökéltségből, hogy vegetáriánus leszek. Nagymamám értette meg a legnehezebben, hogy nem eszem a jó húsból – a fasírtja nem kenyérből állt, ha vendégei voltak. Előbb erőből próbálkozott, és remek szaftos sültet készített, ezt tartotta elém. Nem vettem belőle, valamelyest rossz szájját hagyva a látogatás után. Legközelebb, mikor betoppantunk, már javában söndörgette az apró szilvás gombócokat. A szeretet türelmes, jóságos.

A házat eladtuk. Lett néki jó gazdája, egy fiatal roma pár költözött oda, s szépítik a portát. De elébb egy hűvös novemberi estén kinyitottam a kopott zöld kaput, és lesétáltam a konyhához, ahol élt. Akkor nagymamám keze nyoma már elhalványult a tárgyakon, a falakon, bútorokon. Fákon, téglákon, ólakon. A levegőn. Az esőtől nehezült, hideg novemberi légből már eltűntek a molekulák, amelyek megjárták tüdejét. De az én orromban megmaradt a zsír és a vöröshagyma szaga. Hordozom még őket, amíg majd újra megoszthatom vele.

KARÁDI ZSOLT

ANYÁM KÖNNYEI

A dallamok, amelyek szélesen lebegtek a főtér felett: igen, a lendületesen áradó, máskor játékosan, mondhatni frivolan patakozó dallamok juttatták eszembe a rég elfelejtett ízeket és illatokat, az idestova ötven évvel ezelőttieket; lehet, hogy még régebbiek azok a képek, emléktöredékek, foszlányok az idő mélyéről, amelyek a két lány muzsikájának hatására horgadtak fel bennem a nyár végi kora estben. (De nemcsak az ízek s illatok kavargtak a füledt városi naplemente narancsos sugarai-ban, nemcsak a távoli szökőkút hangja olvadt bele és semmisült meg a csellók húr-jainak rezgésében, nemcsak a meglepődött turisták álltak meg néhány percre, hogy átadják magukat a szokatlan, mindazonáltal magával ragadó élvezetnek, s Mozartot meg Dvořákot hallgassanak az átizzadt alkonyatban, s néhány száz forintot, esetleg egy-két ezrest is hullajtsanak a kottaállvány elé helyezett hangszertokba, hanem ott hullámzottak, ott ringtak, ott lengedeztek a gyerekkor fel-feltululó pillanatai is.) Ezek azonban a rájuk rakódott évek hordalékai alól kristálytisztán, már-már kézzelfogható bizonyossággal lüktettek elő. A harmadik-negyedik osztályos fiúcska szorongása is érezhetően fojtogatta a torkomat.

Vajon él-e még Edit néni, akitől úgy féltem, aki mindig komoly volt, fekete hajú, magas; vékony, hosszú ujjai könnyedén siklottak a gordonka nyakán. Sosem dicsért, inkább elmarasztalt. Nem voltam elég tehetséges, kétségtelen, bár egyszer komponáltam egy szonátát, vagy valami olyasmit, amit szonátának véltem, s megkértem, szólaltassa meg zongorán. – Az igazi zeneszerző – említette az első taktusok után fölpillantva a bilentyűkről – mindig hallja a fejében azt, amit lekottáz... Gyakran eszembe jut ez a jelenet, állok a pianínó mellett, állok megszégyenülten, s egy életre megjegyzem, amit mond. Ha ma fölteszem a lejátszóra Beethovent vagy Stravinskyt, Händelt vagy Mahlert, Mozartot vagy Bartókot, hiszem, hogy ők hallották mindazt, amit papírra vetettek. Állok a pianínó mellett, s tudom, nem leszek zenész, de azt még nem sejtem, mennyit köszönhetek majd Edit néninek, s a Kodály-módszerrel dolgozó egykori iskolának, amely megtanított szolmizálva hallani: a zenetörténet legjelentősebb munkái, Debussyig, ma is így élnek a lelkemben. A *Négy évszak*, a *Messiás*, a *Kis éji zene*, az *Örömóda* szolmizálva szólal meg bennem. És a Kodály-mű, a Berzsenyi-óda, *A magyarokhoz* mintha ma hangzana fel. Ötven esztendeje valamiféle kórusfesztivál résztvevőjeként Veszprémben, az egyetem aulájában négyszáz fős egyesített kar énekelt a kánont, Vass Lajos vezényletével. Múlhatatlan, megrázó élmény: ma is beleborzongok, amikor észlelem azt az energiát, amely a sorokból árad: „Nem sokaság, hanem / Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat...”, s érzem az erőt, amely a *kódában* megzúdul: „szabad nép... szabad nép!” (És persze ekkor nem tudhattam, a karnagyot később hogy meghurcolták azért, mert ennyi ember egyszerre énekelt a szabadságról...) Még csak azt tudtam, hogy Edit néni megorrolt rám, mert abbahagytam a hangszertanulást. Jött a színház, amely gyermekszínházakat keresett: a főrendező engem választott; a folyamatos próbák és előadások, tájolások miatt alig jártam iskolába, s a gordonkaórák nagy része is elmaradt. A technikásabb Popper-etűdöket már nem játszhattam el, örök hiányként hurcolom azóta is őket. Mi lenne, ha akkor szorgalmasabb lettem volna? Hogy alakult volna az életem?

Ez is felrémlett bennem a rögtönzött koncertet figyelve: a csellóhang mindig elérzékelnyít. Az elveszett gyerekkor nosztalgiájával, a szegénységből kiemelkedés erőfeszítésének heroizmusával telít. A zene felemelő hatásával gazdagít. Azzal a hittel, amely akkoriban valamennyiünké volt: tanulással át lehet lépni a proletárlét küszöbét. Anyám egész életének egyik tanulsága volt ez. Neki nem adatott meg az iskoláztatás. Ha ő, tizenötödik gyerekként, nem járhatott gimnáziumba, nem szerezhetett érettségit, pedig nagyon jó feje volt, szépsége és okossága nem hozott neki sikert, akkor legalább én menekülhessek ki az egyszoba-konyhás peremsors szorításából. Hozta-vitte a hangszert, mert a közismereti foglalkozásokat délután tartották, otthonról a zeneóra, s onnan haza, gyalog. (Hol voltak még akkor az autók? Legfeljebb villamos, esetleg busz, ám ezeken a járműveken körülményes volt gordonkával utazni.) Háromnegyed óra járányira laktunk az általánostól, a város szélén, ahol télen befagyott az utcai kút, de ő elbotorkált velem, s megvárt, míg végzek. Akkoriban a kezdő diák még kapott az iskolától negyedes csellót, később azonban már nem: sajátot kellett venni. De miből? Végképp nem volt pénzünk.

– Kezet csókoltam a testvéremnek, Pirinek, hogy adjon kölcsön hatszáz forintot! – emlegette sírva, még a halálos ágyán is, amikor már leteperte az agy-érelmeszesedés, s rendszertelenül, agresszív rémképek között mindenféle egykori sérelmek törtek rá hivatlanul.

Később, midőn tizenhat éves lehettem, eladtuk. Nem emlékszem, ki vette meg. Ki vette meg azt a hangszert, amely felitta anyám könnyeit. Ha csellót hallok, úgy érzem, az ő fájdalma

rezeg a híd és a fogólap között. Az ő elrontott életének fájdalma, emberibb létezés iránti csökönyös sóvárgása, többre hivatottsága, keserűsége hullámszik a *G-*, a *d-*, az *a*-húrokon. És nemcsak az övé: mindannyiunké, akik akkor, ott, a *kolónia* szélén vágyakoztunk arra, hogy kiszabaduljunk a szénporos kanálisok, macskaköves síkatorok sötét bugyraiból. Onnan, ahol a girbegurba utcák közepén csordogált a szennyvíz. Ahol a vasutasok megalázzott és megszorított tömegei tengődtek reménytelenül. Boldogtalanságuk most is átlebegett a főtér felett, ahol a feltámadó esti szél meglebegtette a két zenész lány szomorkás dallamait, s eloldotta őket a végtelenbe.

LACKFI JÁNOS

VÁLOGATOTT KUDARCAIM

Kevés dologból tanultam annyit, mint válogatott kudarcaimból. Nem állítom, hogy minél nagyobb az égés, a pofára esés, annál hasznosabb a lecke, de hogy volt egy pár jó kemény köröm, az egyszer biztos. A kudarcaidból meríthetsz erőt! A macska mindig talpra esik! Ami nem öl meg, az megerősít! Súly alatt nő a pálma! Aki nem bírja a pofont, sose lesz nagy bokszoló! Nem az a fontos, hányszor buksz el, lényeg, hogy mindig fölkelj! Ilyen jótanácsokkal tele a puttony, minden mezei mindfulness-tréner, pszichomókus, önfejlesztő és egyéb okostojás szajkózza a fenti bölcseségeket. Ha valakinek sikerül is meggyőznie arról, hogy az orrbetörés a legfainabb dolog a világon, azért egy darabig még sajogni fog a helye.

Ezzel együtt roppant hálás vagyok azért a rettenetesen rosszul sikerült regényfordításért, amellyel elsőfű, nyeretlen egyetemista létemre megbízott egy frissen alapított kiadó igazgatója a kilencvenes évek elején. Komoly bevételt láttak abban, ha kihozzuk Liszt nagy szerelmének, egy közepesen rossz, szentimentális írónőnek a „bosszúregényét”. A hölgy a zeneszerzőt frappáns húzással festőként ábrázolja, s bizonygatja, nemcsak aljas ember, de pocsék művész is. A könyvbeli másik festőről (az életben nyilván Wagnerről) kiderül, hogy igazi zseni, Ferencünk pedig felfuvalkodott senkiként jelenik meg. Mindezt akár erőteljes művészi eszközökkel is lehetne bizonyítani, ám sablonos munka az egész, még botránykavarásnak is gyenge. Húszéves voltam, már családos ember, semmi pénzünk nem volt akkoriban, így kapva kaptam a munkán. Elég nagy arcom lévén, elhittem, hogy tudok fordítani, pedig sose tanultam. Elvégre francia szakra járok, írogatok is... Hát nem! Nemrég a kezembe került a kézirat, és lesápadtam. Csak a „fiatal voltam, kellett a pénz” jel-szava mögé bújhattam volna, ha ez megjelenik. Kezdetleges mondatok, magyarul szerkesztettek, suta megoldások tömkelege... Még jó, hogy a kiadó kevesellte a tizennégyezer példányra rúgó terjesztői megrendelést, nem adta ki a világsikert, én pedig megúsztam. A honoráriumot viszont rendesen kifizették. A legjobb konstrukció!

Fizettek, hogy tanulhassak, de a bizonyítékok nyomtalanul eltűntek. Én legalábbis gondosan elégettem a nálam lévő gépiratot.

Pofon akkor is érhet, ha az ember már nem egy, nem két éve van a pályán. Ezekért még hálásabb tudok lenni, hiszen arra figyelmeztetnek, hogy soha semmit ne vegyek félvállról. Egyszerűen nincs olyan, hogy valaki mostantól vérprofi, és hátradőlhet a fotelben. Egyetlen nap küzdelmét, erőfeszítését, odafigyelését sem spórolhatom meg büntetlenül. Molière összes műveinek új kiadását szerkesztettem, és felmerült, hogy két drámát jó lenne újrafordítani, mert Kazinczy magyarítása igencsak megkopott, jóllehet már Illyés Gyula is átdolgozta kicsit a szöveget. Örömmel nekiugrottam a két színműnek, gyorsan elkészültem, felvillanyozó kilátás volt fordítói névjegyemet is letenni a reprezentatív kötetben. Fordításaimat átküldték lektorálásra Lator Lászlónak, aki tanárom volt az egyetemen, elképesztő tudása, formaérzéke, lendületes stílusa lenyűgözött bennünket. Különös izgalommal és tisztelettel vártam, mit ír a munkámról ilyen komoly szakmai keretek között. Hívogattam a kiadót, ahonnan egy idő után váratlan választ kaptam: Lator a véleményét megírta, de arra kérte őket, ne mutassák meg nekem. Nagy szemet meresztettem, és addig nyaggattam őket, míg végül meg nem mutatták, hiszen ha valakinek húsbavágó, az éppen én vagyok. Vonakodva engedtek, nyilván nem akartak balhét. Lator írása döbbenetes erővel hatott rám: szerinte mintha nem is ugyanaz az ember fordította volna a két darabot, az egyik zavaros, erőltetetten népieskedő, pontatlan, nyögvenyelős, a másik érzékletes, profi munka. Elolvastam újra ilyen szemmel a fordításaimat, és lehullt a hályog: amelyik darabnak először estem neki, az rettentő gyengére sikeredett, a másodiknál már rátaláltam a hangra, működött is a történet. A mesternek teljesen igaza volt, kijózanító pofonja nagyon kellett. Így aztán a kötetbe az egyik darab az én verziómban került be, a másik maradt a Kazinczy-féle változat, újra nekiállni nem futotta már az időből. Mikor Latornak ezt hálával, köszönettel feleltem, mindig zavartan eltereli a szót, mintha csak neki lenne szégyenkeznivalója.

Hogy ne csak irodalmi példákkal álljak elő, jöjjön egy barkácsolós sztori. Nagyon szeretek fával dolgozni, mikor kifutottunk a felújításra szánt pénzből, magam eszkábáltam össze a konyhabútorunkat. Polcrendszerek, beépített szekrények, tanuláasztalok: botcsinálta asztalosként sok effélét szerkesztettem. Atyai örökségként rám maradt viszont, bárhogy küzdök is ellene, hogy rettentően felmérgesedem, ha az anyag nem akar engedelmeskedni. Csapkodok, üvöltök, török-zúrok olyankor. A jelenetsor finomodott az évek folyamán, de rendszeresen előtör belőlem az állat. Így volt ez például, mikor szétesőfélben lévő IKEA-s dupla ágyunkat próbáltam kicsit életre pofozni, és hihetetlenül feldühített a vacak anyag és a trágya munka, amellyel a svéd komák kiszúrták a kedves fogyasztó szemét. Nekiestem az ellenállást tanúsító deszkatákolmánynak, és szilánkokra rugdaltam dühömben a nívós fekhelyet. Feleségem félve kukkantott be az ajtón a csörömpölés elmúltával, vajon élek-e még. Kicsit megijedt a szoba látványától, mert este hat óra volt már, és nem úgy tűnt, lesz hol aludnunk aznap éjszaka. Lassan összeszedtem magam, lehiggadtam, és feltúrtam a fészert, ahol a használt anyagok parkoltak egymás hegyén-hátán. Ekkor jött a csoda: előkerült egy korábban a fürdőszobába készített, brutálisan erős polcállvány, mely centire passzolt a leromosított ágy fejéhez, egy órán belül lábon állt a bútor, és azóta is tart rendületlenül. Igazi terápia volt fejfel menni saját pukkanccságomnak, szétverni, majd türelmesen újrakombolni az egészet.

Végül tizenhét éves tanári pályám egyik legmegmagyarázhatatlanabb élményét hoznám ide. Az egyetemi katedrán a kapcsolat megszállott híve voltam, nem az anyagot kívántam ledarálni lesütött szemmel, nem saját mérhetetlen bölcsességemet igyekeztem kiárasztani az előttem ülő beavatatlanokra. Inkább az érdekelt, hogy közösen rájövünk erre-arra, hogy megosszam velük, ami engem felajz az irodalomban. Így aztán, mikor lankadt a figyelem, laposodott a hangulat, inkább táncoltam, vicceltem, bukfenceztem, rajzoltam, énekeltem, rikoltoztam, csak hogy átlendüljünk a holtpontra. Akadt azonban egy szeminárium, mely a péntek kora délutáni időpont miatt már eleve veszett fejsze nyelének tűnt. Ilyenkorra egyes motivált diákok már haza is utaznak gurulós kis bőröndjeikkel. Ők azok, akik már szerdán délben végigzörögnek az egyetemi kövezeten, és jó esetben kedden térnek vissza a végekről, olthatatlan tudásszomjtól gyötörve. Ami a kurzust illeti, az ebéd utáni agyhalál, az egész hét fáradtsága csak fokozta a nehézségeket. Én azonban bíztam benne, hogy az olvasmányos, sodró mai francia novellák megteszik a magukét, jó kis felforrósodó beszélgetésekre számítottam. Naivitás! A percek ólomlábakon tántorogtak, a kiselőadók makogtak, bizonytalankodtak, kinszenvedés volt hallgatni, kérdéseimre válasz nem érkezett, mintha csak minden diák arcizombénulásban szenvedett volna. Végül általában átvettem a szót, és végigdaráltam szenzációs gondolataimat az adott írásról, különösebb hatás és meggyőződés nélkül. Szégyelltem, hogy ezt művelem tanítás címén, és egy coachinggal foglalkozó barátom tanácsát megfogadva merész lépésre szántam el magam. Előtte álmatlan éjszakákon át vergődtem, gyomromban éreztem a félelmet, s rájöttem, minket, tanárokat arra szocializáltak, hogy fölényünket mindhalálig megőrizzük, bármi legyen az ára. Pizok nehezemre esett, egyik alkalommal mégis bevallottam a srácoknak, hogy vért izzadok ezeken az órákon, pedig ez nem így szokott menni, eddig működött a dolog, s nem értem, most hol rontom el. Kértem, mondják el, mit csinállok rosszul, min kellene változtatni közös erővel szerintük. Cserébe én is elmondom majd, nekem mi fáj. Rozsdásan indult a beszélgetés, de végül belelendültünk, megígértem, hogy ezentúl világosabb elemzési kritériumrendszert adok nekik, tisztázom az elvárásokat, lassabban és kevésbé csapongva beszélek, vázlatpontokat írok a táblára segítségül. Én pedig mertem remélni, hogy elolvassák majd az anyagot, hogy aktívabbak lesznek, személyes ügyüknek tekintik az egyes témákat, belevetik magukat, mernek asszociálni, kérdezni, megnyílnak egymás előtt. Nem állítom, hogy sokkal jobban gördült azután a szeminárium, de egy biztos: a hangulat oldódott, az utolsó órára kézműves csokikkal örvendeztetett meg mindenkit az egyik ilyen manufaktúra boltjában dolgozó diáklány. És évek múltán összefutottam egy volt hallgatóval, aki beszámolt róla, milyen nagy élmény volt nekik, hogy emberszámba vettem őket, nem takargattam a kudarcot, próbáltam keresni a megoldást. Ilyet mástól az egyetemen nem tapasztaltak, ezt sose fogják elfelejteni nekem. Egyik szemem sírt, a másik nevetett. Miért ennyire nehéz dolog megpróbálni megkeresni a közös nevezőt? Mindenesetre olykor megéri kockáztatni. Végül is mit veszthetünk? Miféle tekintélyt? A nyereség ellenben elég komolyan tűnik.

